

Формування здоров'язбережувального освітнього середовища: обґрунтування стратегії

Таміла БЕРЕЖНА,

кандидат педагогічних наук, вчений секретар
Державної наукової установи
«Інститут модернізації змісту освіти»,

Наталія КАРЛЕНКО,

кандидат філософських наук, директор
Комунального закладу освіти «Криворізька
загальноосвітня санаторна школа-інтернат №8
I–II ступенів» Дніпропетровської обласної ради

У всіх сферах життєдіяльності українського суспільства відбуваються незворотні зміни, які вимагають нових підходів до вирішення освітніх проблем, зокрема виховання гармонійно розвиненої особистості. Це питання спонукає як науковців, так і практиків до пошуку інноваційних технологій, форм і методів освітньої діяльності, зумовлює необхідність нового бачення щодо розвитку цілісної особистості в аспекті її фізичного, інтелектуального, духовного і морального становлення.

Саме тому головною цінністю сучасної освіти є розвиток у людини потреби й можливості вийти за межі вивченого, здатності до реалізації творчого потенціалу, спрямованості на постійний саморозвиток [3; 10].

Комплексне питання здоров'я дітей є важливим напрямом і водночас складовою всієї діяльності навчальних закладів, державних і громадських організацій, які опікуються цією проблемою. У контексті сучасної освітньої парадигми актуалізується увага до особистості, яка свідомо обирає індивідуальну освітню траєкторію відповідно до власних інтересів і здібностей, що визначають її освітні потреби. А забезпечити успішну реалізацію окреслених завдань можливо лише за умови створення у навчальному закладі здоров'язбережувального освітнього середовища.

Вивчаючи поняття «освітнє середовище» як об'єкт педагогічного дослідження, науковці зважають на положення про нерозривність навчання й виховання [10].

Погоджуємося з поглядами вчених, які освітнє середовище розуміють як природне та штучно створене соціокультурне оточення людини, що охоплює зміст і різні види засобів освіти,

спрямовані на забезпечення продуктивної діяльності вчителя й учнів, здійснює управління розвитком особистості, створюючи сприятливі для цього умови [1; 3; 4].

Уперше поняття «здоров'язбережувальне середовище» як шкільне середовище, що забезпечує здоров'я – «school environment» [11] було обґрунтоване на першій конференції ЄМШСЗ («Школа сприяння здоров'ю – внесок у справу освіти, охорони здоров'я та демократії» (1997 р.). Здоров'язбережувальне середовище вбирає ідею Школи сприяння здоров'ю та відображає її принципи. Воно є важливим ресурсом для ефективного забезпечення освітньої політики, впровадження якої забезпечує благополуччя учнів [там само].

Науковці обґрунтували чимало ідей щодо змісту поняття «здоров'язбережувальне освітнє середовище» та його компонентної структури. Дослідник М. Смірнов стверджує, що середовище, в якому відсутні шкідливі для здоров'я учнів впливи освітнього процесу, поступово поліпшуються умови, що сприяють ефективній організації навчально-виховного процесу, необхідного для формування і збереження здоров'я учнів і педагогів, є здоров'язбережувальним [8, с. 192].

Розглядаючи поняття «здоров'язбережувальне середовище», вважаємо слушною думку Н. Міллер про те, що здоров'язбережувальне освітнє середовище уможливорює впровадження здоров'язбережувального навчання як взаємодії учнів і вчителя, результатом якої є засвоєння знань, умінь, навичок, способів творчої діяльності, системи цінностей і збереження здоров'я учасників освітнього процесу [7].

Важливим для нашого дослідження є тлумачення терміна «здоров'язбережувальне освітнє

середовище», яке запропонував А. Маджуга. Його він розуміє як цілеспрямовану і професійно створену систему дидактичних умов, у якій засвоєння знань, умінь і навичок, розвиток творчого мислення і формування емоційно-ціннісного ставлення до світу (в тому числі й до свого здоров'я) відбувається в ситуаціях фізичного, емоційного, інтелектуального, соціального, духовного комфорту [5].

На думку О. Менчинської, у вирішенні проблеми збереження і зміцнення здоров'я учнів необхідно застосовувати комплексний підхід, за якого відбувається перетворення освітнього середовища на здоров'язбережувальний життєвий простір [6]. Вчена вважає, що «*здоров'язбережувальний життєвий простір*» – це єдиний ціннісний та інструментальний простір життя дитини в школі, вдома, у соціумі, наповнений навчальною, трудовою діяльністю і різнобічним спілкуванням: з однолітками, вчителями, батьками, дорослими. Незважаючи на різні підходи до визначення поняття «*освітнього простору*» та «*освітнього середовища*» в нашому дослідженні й у О. Менчинської, важливим для нас є акцентування у понятті «здоров'язбережувальне середовище» на діяльності та комунікації з різними суб'єктами навчально-виховного процесу.

У зв'язку з цим заслуговує на увагу досвід Кошарського закладу освіти «Криворізька загальноосвітня санаторна школа-інтернат №8 I-II ступенів» Дніпропетровської обласної ради щодо створення здоров'язбережувального освітнього середовища, що має на меті розвиток соціально активної особистості з високою культурою здоров'я, здатної реалізовувати і примножувати свій життєвий потенціал.

Побудову моделі здоров'язбережувального середовища у закладі здійснювали з урахуванням його особливостей.

Із 2002 року навчальний заклад здобув статус експериментального навчального закладу всеукраїнського рівня, входить до Міжнародного проекту «Європейська мережа шкіл сприяння здоров'ю». З 2009 року – дійсний член Всеукраїнської асоціації Шкіл майбутнього, переможець всеукраїнських конкурсів моделей Шкіл сприяння здоров'ю, 100 кращих шкіл України.

Застосування підходу до розуміння здоров'я як багатоаспектного явища дало змогу вибудувати й успішно реалізувати модель Школи сприяння здоров'ю. Впроваджуючи ідею Школи сприяння здоров'ю, колектив навчального закладу організував різновекторну навчально-виховну діяльність, зважаючи на різні аспекти розвитку особистості. При цьому означені пріоритети діяльності стимулюють навчально-виховний процес закладу на здоров'язбереження.

Важливим завданням навчального закладу є створення моделі здоров'язбережувального середовища, що дає змогу ефективно реалізувати

всі напрями роботи. Побудована модель здоров'язбережувального освітнього середовища санаторної школи-інтернат №8 охоплює концептуально-цільовий, процесуальний та результативно-оцінювальний блоки з кінцевим результатом діяльності – підвищення рівнів сформованості ціннісних ставлень учасників навчально-виховного процесу до власного здоров'я та до здоров'я оточуючих, визнання пріоритету здорового способу життя та культури здоров'я, розвиток соціально активної особистості.

Модель здоров'язбережувального середовища охоплює три основних компоненти: матеріально-технічний, соціальний та змістово-технологічний.

Матеріально-технічний компонент – визначає матеріально-технічну спроможність навчального закладу. Цей компонент охоплює інфраструктуру навчального закладу, акцентує на відповідності матеріально-технічної бази наявним державним санітарно-гігієнічним нормам і правилам, створенні зон відпочинку, дизайні та естетиці інтер'єру.

Отже, забезпечення матеріально-технічного компонента є необхідною вимогою щодо створення здоров'язбережувального середовища.

Соціальний компонент зумовлюють як особливості соціального середовища проживання (макросоціальні умови), так і специфічні чинники самого освітнього простору: функції, вікові, статеві, етнічні особливості суб'єктів (мікросоціальні умови). Соціальний компонент – це характер спілкування суб'єктів навчально-виховного процесу, на тлі якого постають міжособистісні стосунки.

У контексті діяльності навчального закладу важливим фактором є взаємодія в системі «вчитель–учні–батьки». Суб'єкт-суб'єктні відносини в цій тріаді визначають ефективність педагогічної діяльності і сприяють розвиткові суб'єктності всіх учасників навчально-виховного процесу. Соціальний компонент базується на встановленні психологічного контакту між усіма суб'єктами навчально-виховного процесу.

Педагогічний колектив санаторної школи-інтернату №8 вважає, що необхідно поступово розширювати простір входження дитини до світу дорослих шляхом залучення її до дорослих завдань і проблем. Учні як суб'єкти навчально-виховного процесу беруть участь у всіх справах закладу: від організаційних питань, вирішення режимних моментів до господарсько-побутових проблем функціонування освітнього середовища. Це є необхідним не лише із суто практичної мети, а й для їх виховання та підготовки до самостійного життя, зміцнення зв'язків поколінь у суспільстві.

Наявність *змістово-технологічного* компонента передбачає використання в освітньому середовищі безлічі різноманітних освітніх та виховних технологій та базується на ефективних методах і формах навчання й виховання.

Для організації здоров'язбережувальної діяльності у санаторній школі-інтернаті педагогічний колектив виробив стратегію формування оптимального внутрішньошкільного здоров'язбережувального середовища, організації навчання з метою збереження і зміцнення здоров'я учнів та досягнення вищої успішності навчання.

Отже, на основі побудованої моделі педагогічний колектив визначив алгоритм формування здоров'язбережувального освітнього середовища у санаторній школі-інтернаті №8.

Першим кроком було вивчення інфраструктури навчального закладу, навчального, навчально-методичного та кадрового забезпечення. Це дало можливість визначити умови організації здоров'язбережувальної діяльності навчального закладу.

Другий крок – проведено моніторинг здоров'я дітей: фізичного (фізичний розвиток, фізична підготовленість); психічного (характер спілкування, уміння керувати психічними станами, особливості розумових здібностей); соціального (соціальна адаптивність, соціометричний статус); духовного (вольові навички, рівень саморегуляції, самооцінювання, показники духовності – прагнення пізнання, істини).

За *третьим кроком* було організовано здоров'язбережувальний навчально-виховний процес (унормовано навчальне навантаження, забезпечено профілактику стомлюваності учнів; впроваджено оптимальний руховий режим дітей з огляду на їхні вікові особливості).

Четвертий крок – діагностика й корекція та попередження захворювань; проведення профілактики захворювань; вітамінотерапія.

П'ятий крок – упровадження здоров'язбережувальних технологій (залучення дітей до ігрової діяльності, ритмічних вправ, фізкультхвилинок).

Шостий крок – оздоровчу роботу в закладі спрямовували за такими напрямками: первинна профілактика (забезпечення дотримання санітарно-гігієнічних норм у школі); вторинна профілактика (корекція вже наявних відхилень у стані здоров'я дітей); валеологізація навчально-виховного процесу (проведення Днів здоров'я, фізкультурно-оздоровчих заходів, класних виховних годин, лекцій, зустрічей із медичними працівниками, оформлення стендів, стіннівок, дотримання режиму праці й відпочинку, консультативна допомога учням, батькам, вчителям).

Відповідно до *сьомого кроку* забезпечено розвиток матеріально-технічної бази у санаторній школі-інтернаті №8; дотримання санітарно-гігієнічних норм і правил, що гарантують зміцнення здоров'я учнів (світловий і тепловий режими, вентиляція); дотримання норм пожежної безпеки; нормування навчального навантаження, обсягу домашніх завдань; створення комфортної атмосфери у взаєминах між учителями, учнями

й батьками; формування й удосконалення системи медичного контролю та обслуговування у навчальному закладі (спільно з медичними установами); створення системи фізичного виховання й спортивно-масової роботи; забезпечення закладу фахівцями (медичними працівниками, практичним психологом, соціальним педагогом).

Подальшим кроком було залучення батьківської громадськості, органів місцевого самоврядування, громадських організацій до створення здоров'язбережувального освітнього середовища у навчальному закладі.

Отже, у санаторній школі-інтернаті навчально-виховний процес переведено в режим постійного розвитку, впроваджують ідею успішного навчання і здоров'язбереження, що супроводжується введенням нових навчальних методик, інноваційних педагогічних технологій. Протягом кожного навчального року освітній процес модернізують шляхом інноваційних методик та технологій проектної діяльності, ІКТ, оздоровчих та здоров'язбережувальних технологій: дихальна гімнастика, методи ейдетики, арт-терапії, казкотерапії, музикотерапії, танцювальної терапії, фізкультхвилинки, динамічні перерви, вправи оздоровчої і пальчикової гімнастик, психогімнастика, прийоми імунної гімнастики, лікувальної фізкультури, рухливі ігри.

Завдання, порушені перед колективом Криворізької санаторної школи-інтернату №8, ймовірно та не обмежені сучасними реаліями. Їх перспектива пов'язана з педагогічним пошуком, який забезпечить інноваційний поступ навчального закладу, особистісний розвиток усіх суб'єктів освітнього процесу – дітей, учителів, батьків, – а отже, дасть змогу реалізувати найвагомішу місію української освіти – здоров'язбереження.

Література

1. *Бондаревская Е. В.* Теория и практика личностно-ориентированного образования / Е. В. Бондаревская. – Р/на Д: Изд-во РГПУ, 2000. – 352 с.
2. *Веряев А. А.* От образовательных сред к образовательному пространству: понятие, формирование, свойства / А. А. Веряев, И. К. Шалаев // Педагог. – 1998. – №4.
3. *Даниленко Л.* Менеджмент инноваций в образовании [Текст] / Л. Даниленко. – К.: Шкільний світ, 2007. – 120 с.
4. *Каташов А. І.* Педагогічні основи розвитку інноваційного освітнього середовища сучасного ліцею: автореферат дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / А. І. Каташов. – Луганськ, 2011. – 24 с.
5. *Маджуга А. Г.* Теория и практика формирования и развития валеоконативных стратегий личности в контексте здоровьесберегающего образования в современной школе / А. Г. Маджуга. – Шимкент: Изд-во ЮКГУ им. М. О. Ауэзова, 2005. – 386 с.
6. *Менчинская Е. А.* Конструирование здоровьесберегающего процесса обучения в современной

- начальной школе: автореф. дисс. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Е. А. Менчинская. – Омск, 2008. – 29 с.
7. **Миллер Н. Д.** Здоровьесберегающее обучение детей санаторных классов общеобразовательной школы: автореф. дисс. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Н. Д. Миллер. – Новокузнецк, 2006. – 18 с.
 8. **Смирнов Н. К.** Руководство по здоровьесберегающей педагогике. Технологии здоровьесберегающего образования / Н. К. Смирнов. – М.: АРКТИ, 2008. – 288 с.
 9. **Подгорная О. Е.** Проектирование здоровьесберегающего пространства общеобразовательной школы средствами личностно-ориентированного образования: дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / О. Е. Подгорная. – Тирасполь, 2005. – 211 с.
 10. **Поташник М. М.** Управление развитием школы / М. М. Поташник, В. С. Лазарев. – М.: Новая школа, 1995. – С. 48–74. – С. 9–14.
 11. **First Conference of the European Network of Health Promoting Schools «The Health Promoting School – an investment in education, health and democracy»** [Electronic resource] // Case study book. – Thessaloniki-Halkidiki, Greece, 1–5 May 1997. – 75 p. – Access mode: <http://www.schoolsforhealth.eu/upload/CasestudybookFirstConferenceoftheENHPS.pdf>

Анонсу

Таміла БЕРЕЖНА, Наталія КАРЛЕНКО
Формування здоров'язбережувального освітнього середовища: обґрунтування стратегії

Комунальний заклад освіти «Криворізька загальноосвітня санаторна школа-інтернат №8 I–II ступенів» Дніпропетровської обласної ради цього року відзначає знаменний ювілей – 55 річчя від дня заснування. Діяльність Криворізької загальноосвітньої санаторної школи-інтернату №8 I–II ступенів є прикладом успішного розв'язання проблем модернізації української школи, втілення науково-педагогічних досліджень у вчительську практику. Завдяки високому професіоналізму, творчому натхненню креативних педагогів освітня галузь наповнюється інноваційними ідеями, перспективними концепціями, які використовують у своїй роботі вчителі шкіл України.

55-річчя – особлива дата, символічна віха на шляху становлення закладу. Вона висвітлює значні здобутки, які є результатом наполегливої та самовідданої праці кожного працівника закладу.

Нехай і надалі повниться чаша вашої плідної праці новими досягненнями, почуття гордості за своїх учнів окрилює ваші серця, надає оптимізму, а людська шана стане гідною подякою вам за плідну працю.

У день такого урочистого свята бажаємо педагогічному, учнівському та батьківському колективам міцного здоров'я, творчих злетів у справі розвитку національної освіти.

Колеги – співробітники ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»

У статті розглянуто зміст поняття «здоров'язбережувальне освітнє середовище». Охарактеризовано структурні компоненти здоров'язбережувального середовища загальноосвітнього навчального закладу. Запропоновано алгоритм моделювання створення здоров'язбережувального середовища загальноосвітнього навчального закладу.

Ключові слова: здоров'язбережувальне середовище, учні, здоров'язбережувальні технології, структурні компоненти.

Таміла БЕРЕЖНАЯ, Наталия КАРЛЕНКО
Формирование здоровьесберегающей образовательной среды: обоснование стратегии

В статье рассматривается содержание понятия «здоровьесберегающая образовательная среда». Охарактеризованы структурные компоненты здоровьесберегающей среды общеобразовательного учебного заведения. Предложен алгоритм моделирования создания здоровьесберегающей среды общеобразовательного учебного заведения.

Ключевые слова: здоровьесберегающая среда, учащиеся, здоровьесберегающие технологии, структурные компоненты.

Tamila BEREZHNA, Nataliya KARLENKO
Formation of health preservation environment: justification of the strategy

The theoretical aspects of the concept of «healthy environment» are examined in the article. Structural components of healthy environment are described. The algorithm of design process of forming of healthy environment is offered in general educational establishment.

Keywords: healthy environment, students (pupils), health-saving technology, structural components.

